

„Erlebnis” niet mogelijk, of wel wij moeten aanvaarden, dat het ethische de consequentie is van den samenhang der dingen. Slechts daar, waar een naturalistische ethiek *à la Rousseau* zou kunnen worden aanvaard, slechts daar waar men het kind zou kunnen zien zonder zonde en zonder gebrek en volmaakt in zijn beleven en zijn kennen, zou men durven hopen, dat als consequentie van het zuivere kennen straks ook de zuivere handeling zou volgen. Maar dit optimisme wordt door schier geen enkelen „Erlebnis”-paedagoog zonder voorbehoud aanvaard. ¹⁶³⁾ Uit den aard der zaak kan dus een opvoedkunde, die nog normen aanvaardt, zich niet op het standpunt van de „Erlebnis”-paedagogiek stellen. Trouwens, de consequentie van de „Erlebnis”-gedachte werd reeds getrokken, toen *Holfelder* „Das Ende der normativen Pädagogik” aankondigde. ¹⁶⁴⁾ Dit is tenminste een eerlijke erkenning, dat hij, die in het „Erlebnis” zijn standpunt neemt en slechts de feitelijke van de „völkische” saamhoorigheid in dit „Erlebnis” als constante vindt, normen moet buitensluiten.

Maar hiermede is dan tevens gezegd, dat de „Erlebnis”-paedagogiek aan het verwijt van subjectivisme niet ontkomen kan. En dit behoeft ons niet te verwonderen. Immers de „Erlebnis”-paedagogiek is gegroeid uit de school van het idealisme, maar dan in een richting, welke alle verschijnselen eener nieuwe romantiek openbaart. Als zoodanig is de „Erlebnis”-paedagogiek dan ook te verstaan. Het is een reactie van het vrije, ongebonden gemoedsleven tegen het alles regelende en schematiseerende schoolmeesteren. ¹⁶⁵⁾ Het subject mensch wil zich in vrije ontspanning verheffen boven de wetten en regelen, die hem door een geantiqueerde didactiek werden gesteld. Men wil levend wezen zijn. Niet een machine. Men wil het kind de vrijheid laten om te „worden”, men wil het niet „maken”. Men wil een open oog hebben voor het spontane en natuurlijke, en wil den rijkdom des levens zich vrij laten ontplooien. Ten slotte moet een kind als product eener opvoeding niet zijn een maakwerk, maar een kunstwerk, gegroeid op organische en harmonische wijze. ¹⁶⁶⁾

Zoo heeft ongetwijfeld de „Erlebnis”-paedagogiek ertoe medegewerkt, dat het stramme schematische, het stramienachtige, dat helaas velerlei opvoedkundig systeem van voor een dertig jaar kenmerkte, zoo al niet werd verdreven, dan toch werd gematigd. Men heeft oog gekregen voor wat het kind belangwekkend vindt. Men heeft willen letten op wat leefde in de diepste diepten van de kinderziel, die voor onze rede ontoegankelijk zijn.

En toch, hoewel hierin iets moois is, men moet niet vergeten, dat men nimmer een systeem kan opbouwen, — een systeem, dat immers rationeel en logisch van structuur dient te zijn, — op datgene wat